

Inayatov Jaxongir G'apurjonovich
Sarbon universiteti Ijtimoiy – gumanitar
fanlar kafedrası dotsenti, t.f.f.d.(PhD)

TA'LIM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA FOTOGRAFIK BILIMLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida fotografik bilimlarning o'rni va ahamiyati tahlil etiladi. Xususan, fotografiyaning nafaqat estetik vosita, balki axborotni uzatish, idrok etish va tahlil qilishning samarali shakli sifatidagi imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada fotografik bilimlarning nazariy asoslari, ularning ta'lim jarayonida qo'llanilish yo'nalishlari hamda talabalarning vizual tafakkuri, ijodiy va tahliliy fikrlashini rivojlantirishdagi roli ochib beriladi. Shuningdek, fotografik bilimlarning media savodxonlikni shakllantirishdagi ahamiyati, xorijiy tajribalar asosida yondashuvlar va ushbu yo'nalishda mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: fotografik bilimlar, vizual tafakkur, ta'lim jarayoni, media savodxonlik, vizual kommunikatsiya, ijodiy fikrlash, tahliliy yondashuv, pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim, ko'rgazmali o'qitish.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ФОТОГРАФИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В РАЗВИТИИ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье анализируется роль и значение фотографических знаний в процессе развития современной системы образования. В частности, рассматриваются возможности фотографии не только как эстетического средства, но и как эффективной формы передачи, восприятия и анализа информации. В статье раскрываются теоретические основы фотографических знаний, направления их применения в образовательном процессе, а также их роль в развитии визуального мышления, творческого и аналитического мышления студентов. Кроме того, рассматривается значение фотографических знаний в формировании медиаграмотности, подходы на основе зарубежного опыта, а также существующие проблемы в данной области и пути их решения.

Ключевые слова: фотографические знания, визуальное мышление, образовательный процесс, медиаграмотность, визуальная коммуникация, творческое мышление, аналитический подход, педагогические технологии, цифровое образование, наглядное обучение.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PHOTOGRAPHIC KNOWLEDGE IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SECTOR

Abstract. This article analyzes the role and significance of photographic knowledge in the development of the modern education system. In particular, it highlights the potential of photography not only as an aesthetic tool but also as an effective form of information transmission, perception, and analysis. The article explores the theoretical foundations of photographic knowledge, its application in the educational process, and its role in developing students' visual thinking, creative, and analytical skills. Furthermore, it examines the importance of photographic knowledge in shaping media literacy, approaches based on international experience, as well as existing challenges in this field and possible solutions.

Keywords: photographic knowledge, visual thinking, educational process, media literacy, visual communication, creative thinking, analytical approach, pedagogical technologies, digital education, visual instruction.

Bugun dunyo tez o'zgarayapti texnologiyalar yangilanmoqda, axborot oqimi keskin ortmoqda, fikrlash uslublari esa tobora murakkablashib bormoqda. Shunday sharoitda ta'lim tizimi ham eski qo'llar bilan cheklanib qololmaydi. U endi faqat bilim beradigan tizim emas, balki shaxsni shakllantiradigan muhitga aylanmoqda. Ya'ni talaba tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki uni anglaydigan, tahlil qiladigan va o'z qarashini shakllantira oladigan subyekt bo'lishi kerak. Shu jarayonda vizual tafakkur alohida ahamiyat kasb etadi va fotografik bilimlar aynan shu ehtiyojga javob beradigan vositalardan biri sifatida maydonga chiqadi [11].

Fotografiya bugun faqat estetik zavq beruvchi san'at turi sifatida emas, balki fikrni ifodalashning aniq va kuchli shakliga aylangan. Ba'zan birgina tasvir uzoq izohdan ko'ra ko'proq ma'no bera oladi. Ayniqsa ta'lim jarayonida fotografiyadan foydalanish mavzuni "tiriltiradi": murakkab tushunchalar ko'z oldida jonlanadi, mavhum fikrlar aniq shakl kasb etadi. Talabalar esa faqat eshitib yoki o'qib emas, balki ko'rib, solishtirib, his qilib o'rganadi. Bu esa bilimni chuqurroq va barqarorroq o'zlashtirishga olib keladi.

Fotografik bilimlar mohiyatan tasvir bilan ishlash madaniyatini anglatadi. Bu nafaqat suratga olishni bilish, balki tasvirni "o'qish", uning ichidagi ma'noni ilg'ash, uni qayta talqin qilish qobiliyatidir. Kompozitsiya, yorug'lik va soya o'rtasidagi muvozanat, ranglar uyg'unligi yoki perspektiva kabi unsurlar oddiy texnik jihatlar emas ular tasvirning ichki mantiqini belgilaydi. Aynan shu jihatlar orqali tasvir oddiy rasm bo'lib qolmaydi, balki fikr tashuvchi vositaga aylanadi.

Inson tabiatan ko'rish orqali tezroq va samaraliroq o'rganadi. Shu sababli vizual materiallar, xususan fotografiyalar, o'quv jarayonida o'ziga xos "tezlashtiruvchi" rolini bajaradi. Ular axborotni qisqa vaqt ichida tushunarli shaklga keltiradi, diqqatni jamlaydi va xotirada uzoqroq saqlanib qoladi. Bunda fotografiya faqat yordamchi vosita emas, balki bilimni shakllantirishning faol elementiga aylanadi [12].

Bugungi ta'lim makonida vizual materiallar allaqachon yordamchi vosita bo'lishdan chiqib, o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylangan. Fotografik bilimlar esa aynan shu jarayonni mazmunan boyitadigan, uni jonli va ta'sirchan qiladigan vositalardan biridir. Ularni qo'llash imkoniyatlari keng va ko'p qatlamli bo'lib, turli fanlar kesimida o'zini yaqqol namoyon etadi.

Eng avvalo, fotografiya ko'rgazmalilik tamoyilini yangi bosqichga olib chiqadi. Tasvir orqali berilgan axborot talaba ongiga tezroq yetib boradi, murakkab tushunchalar esa soddaroq va aniqroq ko'rinish oladi. Masalan, geografiyada uzoq hududlarni tasavvur qilish o'rniga ularni ko'rish, biologiyada murakkab tuzilmalarni tasvir orqali anglash yoki tarixiy jarayonlarni suratlar asosida "his qilish" bularning barchasi bilimni chuqurlashtiradi. Bu yerda fotografiya shunchaki illustratsiya emas, balki tushunishga yo'l ochuvchi vosita sifatida ishlaydi.

Shu bilan birga, fotografiya talabalarni passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Tasvir yaratish jarayoni o'z-o'zidan e'tibor, sabr va aniqlikni talab qiladi. Kadr ortidagi tafsilotlarni ilg'ash, muhim va ikkinchi darajali unsurlarni ajratish, vaziyatni to'g'ri baholash bularning barchasi amaliy ko'nikmalar sifatida shakllanadi. Bu jarayon nafaqat san'at bilan bog'liq, balki har qanday ilmiy faoliyat uchun zarur bo'lgan kuzatuvchanlik va tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

Fotografik bilimlarning ta'limdagi ahamiyati faqat metodik qulaylik bilan cheklanmaydi; ular o'quv jarayonining ichki mexanizmlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, vizual materiallar darsning emotsional fonini o'zgartiradi. Qiziqarli va mazmunli tasvir diqqatni tortadi, qiziqish uyg'otadi va talabalarni jarayonga tabiiy ravishda jalb qiladi. Bu esa motivatsiyaning sun'iy emas, ichki shakllanishiga xizmat qiladi.

Bilimni o'zlashtirish nuqtayi nazaridan qaralganda, fotografiya abstrakt tushunchalarni "yerga tushiradi", ya'ni ularni ko'rinadigan va anglanadigan shaklga keltiradi. Talaba murakkab nazariyani eslab qolishga urinmaydi, balki uni tasvir orqali tushunadi. Shu sababli ham vizual asosda olingan bilimlar odatda mustahkamroq bo'ladi [9].

Bundan tashqari, fotografiya muloqot vositasi sifatida ham o'ziga xos rol o'ynaydi. Tasvirlar ustida ishlash, ularni talqin qilish, turli qarashlarni solishtirish - bularning barchasi

90 talabalar o'rtasida fikr almashinuvini faollashtiradi. Ba'zan birgina surat atrofida yuzaga kelgan munozara bir nechta sahifa matndan ko'ra samaraliroq bo'lishi mumkin.

Refleksiya nuqtayi nazaridan esa fotografiya talabaga o'z faoliyatiga chetdan qarash imkonini beradi. U o'z yaratgan tasvirini tahlil qiladi, kamchiliklarini ko'radi, nimani o'zgartirish mumkinligini o'ylaydi. Bu jarayon o'z-o'zini baholash va takomillashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi [10].

Raqamli texnologiyalar fotografiyani butunlay yangi bosqichga olib chiqdi. Endi tasvir yaratish murakkab texnik jarayon emas, balki deyarli har kim uchun ochiq imkoniyatga aylangan. Smartfonlar, raqamli kameralar va turli grafik dasturlar talabalarni nafaqat iste'molchi, balki yaratuvchiga aylantiradi.

Raqamli fotografiyaning eng muhim jihatlaridan biri tezkorlik va moslashuvchanlikdir. Talabalar darhol suratga oladi, uni qayta ko'rib chiqadi, tahrir qiladi va xulosa chiqaradi.

Bugungi axborot muhitida inson ko'zi deyarli uzluksiz ravishda turli tasvirlar oqimi ichida yashaydi. Ijtimoiy tarmoqlar, yangilik platformalari, reklama va vizual kontentning boshqa shakllari ongimizga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda faqat ko'ra olish yetarli emas ko'rilayotgan narsani anglay olish, tahlil qilish va unga nisbatan mustaqil munosabat bildira olish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu nuqtada fotografik bilimlar media savodxonlikning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi [7].

Tasvir har doim ham borliqning xolis aks ettirilgan nusxasi emas. U ma'lum nuqtai nazar, tanlov va hatto maqsad asosida yaratiladi. Buni anglagan talabalar har bir suratga shubha bilan emas, balki ongli yondashuv bilan qaraydi: u nimani ko'ryapti, nimani ko'rmayapti va nima uchun aynan shunday ko'rsatilgan shu savollar ustida o'ylaydi. Fotografik bilimlar aynan mana shu tahliliy qarashni shakllantiradi.

Natijada talaba tasvirning ishonchliligini baholay oladi, undagi yashirin ta'sir vositalarini sezadi va manipulyatsiyani aniqlashga harakat qiladi. Bu esa uni axborot oqimida adashib qolishdan saqlaydi, har qanday vizual ma'lumotni ongli ravishda qabul qilishga o'rgatadi [8].

Dunyoning rivojlangan ta'lim tizimlariga nazar tashlasak, vizual tafakkur va media savodxonlik masalasi allaqachon ustuvor yo'nalishlardan biriga aylanganini ko'rish mumkin. Xususan, AQSh va Yevropa ta'lim tizimlarida vizual savodxonlik alohida kompetensiya sifatida shakllantiriladi. Bu yerda talabalar nafaqat tasvir yaratishni, balki uni "o'qish"ni ham o'rganadilar.

Shunga qaramay, fotografik bilimlarni ta'lim jarayoniga to'liq joriy etish bir qator muammolar bilan bog'liq. Eng avvalo, moddiy-texnik imkoniyatlar har doim ham yetarli emas: barcha ta'lim muassasalarida zamonaviy texnika yoki kerakli dasturiy vositalar mavjud emas. Bu esa amaliy mashg'ulotlarni cheklab qo'yadi [8].

Yana bir muhim masala talabalarning tayyorgarlik darajasi. Fotografiya va vizual savodxonlikni samarali o'qitish uchun pedagog nafaqat nazariy bilimga, balki amaliy tajribaga ham ega bo'lishi kerak. Aks holda bu yo'nalish yuzaki darajada qolib ketishi mumkin.

Bundan tashqari, metodik bazaning yetishmasligi ham sezilarli to'siqlardan biridir. Yangi yondashuvlarga mos o'quv dasturlari, qo'llanmalar va dars ishlanmalari yetarli darajada ishlab chiqilmagan[6].

Xulosa. Umuman olganda, fotografik bilimlar zamonaviy ta'limning oddiy elementi emas, balki uning mazmunini boyituvchi muhim tarkibiy qismidir. Ular talabalarning dunyoni ko'rish va anglash uslubini o'zgartiradi: oddiy kuzatuvchidan tahlil qiluvchi va ijod qiluvchi shaxsga aylantiradi.

Vizual tafakkur, ijodiy yondashuv va tanqidiy fikrlash bularning barchasi aynan fotografik faoliyat orqali tabiiy ravishda shakllanadi. Eng muhimi, bu jarayon talabalarning passiv qabul qiluvchidan faol yaratuvchiga aylantiradi.

Shu sababli fotografik bilimlarni ta'lim tizimiga keng joriy etish nafaqat dolzarb, balki zaruriy qadam sifatida qaralishi kerak. Bu yo'nalish rivojlangan sari ta'limning sifati ham, uning ta'sir doirasi ham sezilarli darajada ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. A. Abduqodirov. Axborot texnologiyalari va ta'lim. Toshkent, 2018.
2. B. Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi. Toshkent, 2016.
3. Shavkat Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, 2017.
4. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston – demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakati. Toshkent, 2021.
5. Sayfiddinov F. *Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
6. Yusupov E. *Oliy ta'limda o'quv jarayonini modernizatsiya qilish*. – Toshkent: Universitet, 2018.
7. Livingstone S. *Media Literacy and the Challenge of New Information Environments*. – Oxford: Oxford University Press, 2008.
8. Banks M. *Visual Methods in Social Research*. – London: SAGE Publications, 2001.
9. Damasio A. *The Feeling of What Happens*. – New York: Harcourt, 1999.
10. Морозов С. *Русские путешественники-фотографы*. – М.: Географгиз, 1953.
- 11 Mayer R. *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.